

פרשת וַאֲרָא

צִדְקַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים – וְאֵרָא

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מִשְׁהַ מְקַצֵּר רוּחַ... – מִהוּ קַצֵּר רוּחַ?

פרשתנו מהוה המשך ישיר לקודמתה ופותחת בהמשך תשובתו של הקב"ה, לטרוניה שמעלה משה רבינו, "למה הרעלתה לְעַם הַזֶּה, לְמָה זֶה שֶׁלַחְתָּנִי? מָאֵז בָּאתִי אֶל פְּרַעַה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהַצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ". משה רבינו מעביר לבני ישראל את הבשורה המשמחת שקיבל מהקב"ה, "עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרַעַה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחְסוּ וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשׁוּ מֵאֶרֶצוֹ". וכיצד הם מגיבים לשמע הבשורה? "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מִשְׁהַ מְקַצֵּר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה", הייתכן?! עם גולה הנאנק תחת עול העבדות, ולא זו בלבד שאינו קופץ משמחה, אלא אינו מגלה עניין אפילו? התורה מבהירה לנו שיחסם "האדיש" של בני ישראל לדברי הבשורה נובע משני גורמים, "מְקַצֵּר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה". מהו קַצֵּר רוּחַ?

על דרך הנגלה, מיטיב רש"י להסביר קַצֵּר רוּחַ מהו, "כל מי שהוא מִיַּצֵּר, רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו", ובלשון ימינו "חוסר סבלנות". כאשר אדם מצוי במאמץ גופני גדול, נשימתו "מתקצרת", קצב הנשימה שלו עולה והוא מתנשם ומתנשף. קשה לו להאריך את הַרוּחַ (הפסק) שבין השאיפה לנשיפה למשל, כי עליו להוציא מריאותיו כמות גדולה של גזי פליטה שהצטברו בהן. וכמו שקשה לו בשל כך להאריך בדיבור, כך קשה לו גם להתרכז בשמיעה. ככל שאדם עמוס ולחוץ יותר, כך עולה קַצֵּר רוּחוֹ והוא מחפש את השקט הנפשי. גם הודעה על משהו טוב שאמור לקרות, אך עדיין אינו גלוי לעיני וצריך לדמיין אותו, הוא בגדר מאמץ נוסף מבחינתו, ולכן הוא דוחה אותו.

האם קַצֵּר הַרוּחַ של בני ישראל נובע מַהְעֲבֹדָה הַקָּשָׁה המוטלת עליהם? אם כן, מן הראוי היה לכאורה, להזכיר קודם את הַעֲבֹדָה הַקָּשָׁה כגורם הראשוני ל"אדישות", ורק אחר כך את קַצֵּר הַרוּחַ, שהוא תולדה שלה, בעצם? כאשר הקב"ה מבקש אחר כך ממשה, לשוב ולפנות אל פרעה, בדרישה לשלח את בני ישראל, מגיב משה, "הפגוע" מיחסם של בני ישראל, בטענת נגד מנומקת, ב'קל וחומר': "הן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמַעֲנִי פְּרַעַה?!". ויש מקום לשאול, על איזה בסיס בונה לו משה את הקל-וחומר שלו? כיצד ניתן להציב את בני ישראל ואת פרעה על אותו קנה המידה? בני ישראל הם אכן קַצֵּרֵי רוּחַ מַהְעֲבֹדָה הַקָּשָׁה, ולכן גם אינם שומעים אל משה. אך מה לו לפרעה, הספון בארמונו, ולַעֲבֹדָה קָשָׁה או לַקַּצֵּר רוּחַ? מדוע איפוא בטוח משה, שפרעה לא ישמע אליו מאותה הסיבה?

כדי להשיב על השאלות הנ"ל, עלינו לעלות לשורש מהותה של ה'רוח' ובאמצעותו לגלות מה טיבו של 'קַצֵּר רוּחַ'. האזכור הראשון של המילה 'רוח' מופיע בתורה כבר בפסוק השני, בסיפור הבריאה, "וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם". אמנם רוּחַ במובן הפיזי היא זרימה של אוויר, אך אנו מוצאים לא הרחק, שלתיבת נוח באו "שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל הַבְּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים". וכאשר הכתוב מתייחס גם למותם יצירי האנוש במבול, אנו מוצאים "כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְרוֹ... מָתוּ". מדוע דווקא הנשימה והרוח מייצגות את החיות?

בריאית האדם מתוארת בתורה כ-"וַיִּצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאָפְרוֹ נְשִׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה". המעבר מַגּוֹיָה, מעיסה של עפר, לאדם חַי, נעשה כאשר הקב"ה נופח מתוכו, מפנימיותו, נשמה באדם. אך לא די באותה נפילה ועל האדם להמשיך ולזון את עצמו ברוח, עליו "להנשים" את הנשמה שבו. ומעניין שהאיבר הגלוי, הכרוך בפעילותה של הרוח הוא האף, החוטם. אנו יכולים לראות את מידת הקריטיות שבנשימה, בעובדה שהפסקתה, ולו לדקות ספורות בלבד, גורמת למותו של האדם, לעומת השתייה והאכילה שניתן להימנע מהן, ללא כל לסיכון, לפרקי זמן ארוכים הרבה יותר, יחסית. הזיקה שבין רוּחַ, חַיּוּת וְאֵלּוּקוּת מתחזקת בתיאורו של קהלת את המוות, את אבדן הַחַיִּים, "וַיִּשָׁב הָעֶפֶר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נָתַנָּה".

על דרך חסידות, קַצֵּר הַרוּחַ הנזכר בכתוב אינו מתייחס לקוצר נשימה פיזי, אלא לקַצֵּר רוּחַ רוחני. התורה מצווה על מביא הביכורים לומר, במסגרת 'מקרא ביכורים', "וַיִּרְעוּ אֹתְנּוּ הַמִּצְוֹת וַיִּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה". מדוע "וַיִּרְעוּ" אֹתְנּוּ, ולא "וַיִּרְעוּ לָנוּ", כפי שנכון היה לכתוב, לכאורה? אלא, שעל דרך פנימיות, הרעה הגדולה ביותר שגרמו לנו המצרים, היא שהפכו אותנו לְרַעִים כמותם. המצרים השתדלו יותר לשבור את רוּחַם של בני ישראל, להקטין ולקצר אותה, קַצֵּר רוּחַ, מאשר לשעבד את גופם, וממילא, קַצֵּר הַרוּחַ הנזכר אינו קוצר נשימה פיזי, אלא רוחני. בני-ישראל לא סבלו במצרים ממחסור במזון גשמי. העובדות מתגלות כאשר מידי פעם, במסעותיהם במדבר, הם מתגעגעים לחומרנות המצרית, ל"סיר הבשר", "וַיִּבְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי אֲכַלְנוּ בָּשָׂר; זָכְרָנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֵינִס אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבָּצְלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים".

המצרים החלו לפעול בהציגם את עצמם כידידים של בני ישראל, הם התרועעו עימם, הפכו אותם לְרַעִים שלהם, "וַיִּרְעוּ" אֹתְנּוּ, היטו את ליבם לעבוד את אליהם והפכו אותם בתחום זה, לְרַעִים כמותם. ומצב זה, הוא בגדר עינוי גדול ביותר לנשמה, "וַיִּעֲנוּנוּ", בכך שקיבלו עליהם עול עבודה זרה, "וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה", שאין לך עונש קשה מזה לנשמה. בקיצור, ניתן לומר שהמצרים גרמו לבני ישראל להיות קַצֵּרֵי רוּחַ, לגבי כל דבר רוחני. לדברי חז"ל, הגיעו הדברים עד כדי כך, שבתחילה סירב ים סוף להיבקע לפני בני ישראל, בטענה שאין להם עדיפות על פני המצרים, בהיותם עובדי עבודה זרה כמותם. יוצא שהימנעותם של בני-ישראל, מלשמע את דברי משה ולהפנימם, אינה בשל הַעֲבֹדָה הַפִּיזִית הַקָּשָׁה, אלא

בשל חולשתם הרוחנית, **קצור הרוח**, בחוסר הרצון לשמוע את דבריו. הם חוששים להיפרד מהתרבות המצרית, ומתקשים אפילו לעזוב את עבודת האלילים בה עסקו. לכן יכול משה רבינו לבנות קל-וחומר מוצדק: אם עם ישראל, שביסודו מאמין באל אחד, הגיע **בקצור רוחו**, בחולשתו הרוחנית, עד כדי הימנעות משמיעת הדברים, כי אז פרעה, הרואה עצמו כאלוקי מצרים ומכריז "לי יארי ויאני עשיתני", פרעה, **שרוח אלקים חסרה** בו, בוודאי שהוא לא יטה אוזן לדברי!

מנין שְׁפָל מַכָּה וּמַכָּה...הִיָּתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת?

בהגדה של פסח אנו מוצאים, "מנין שְׁפָל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הִיָּתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת? שְׁנֶאֱמַר, יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְנֹעַם...". מהו 'חֲרוֹן אַף' על דרך פנימיות? מה עומד מאחוריו? ומהו תיקונו? נתייחס למאפיינים ייחודיים לאף, ולשניים מהביטויים הבנויים עליו. האף ממוקם במרכז הפנים, דבר שכמו מרמז על חלקו המרכזי בפנימיותו של האדם. **האף** משמש בעיקר, לנשימה ולחוש הריח. ניתן אמנם לנשום גם באמצעות הפה, אך נשימה כזו תמנע מאיתנו את היכולת לדבר, לאכול ולשתות בחופשיות, במקביל לפעולת הנשימה החופשית השוטפת. הנשימה באמצעות הפה, גם נחותה לעומת הנשימה מבעד לנחירי האף. אחת מהסיבות לכך היא הימצאותן של שערות בנחיריים המאפשרות לסנן חלקיקים לא-בריאים המצויים באוויר שאנו נושמים. תאי החישה של הריח, השוכנים אף הם בנחיריים, מלמדים על צד רוחני נוסף. השם 'ריח' קרוב מאוד לשם 'רוח', וההרחה מחייבת מעין "נשימה" (הזנת הנשמה). חשוב לזכור שהפעילות "הפנימית" ביותר, בעבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים, היא הקטרת הקטורת שנעשתה לפני ולפנים, בקודש הקודשים, פעילות שסיימה בשלום, היווה מקור לשמחה גדולה לכל בית ישראל.

אם נתחקה אחר החושים שנטלו חלק בחטא עץ-הדעת, נגלה שמבין חמשת החושים, חוש הריח הוא היחיד שלא היה שותף לדבר העבירה. חלקו של חוש הראייה בולט בשלב הפיתוי, **ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים**. גם מקומו של חוש השמיעה לא נפקד ובא לידי ביטוי בכך שהאשה שומעת לנחש, המשכנע אותה כי אין במעשה האכילה כל חשש. חוש הטעם הוא זה שעובר באופן ישיר על הציווי האלוקי, "ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל". ומעניין שחז"ל מחשיבים בהלכה את החוטם כסימן היכר/זיהוי חשוב מאוד של הפנים, ולגבי חלל (מת) במיוחד. בגמרא מסופר שכדי למנוע את זיהוים של חללים שהרגו, נהגו אויביהם לכרות את חוטמיהם.

כנגד הביטוי הקשה 'חֲרוֹן אַף', אנו מוצאים את הביטוי 'אַרְךָ אַפִּים', מידה המיוחסת לקב"ה. נשתדל לרדת לשורש הביטויים ולהבין את פשר השוני שבין 'חֲרוֹן אַף', בלשון יחיד, ל'אַרְךָ אַפִּים' בלשון רבים. המילה 'אַף' משמשת גם כדי לציין הבעה של כעס. כאשר מדובר בכעס קיצוני, שעלול להתפרץ עד כדי פגיעה במכעים, זו כבר קפיצת מדרגה ל-'חֲרוֹן אַף'. הכעס בא לידי ביטוי בהגברת הדופק ובזרימה מואצת של הדם בגופו של הכועס. זרימה זו מעלה את חום הגוף בכלל, ובמיוחד גורמת ללהט ולסומק בפנים, שהחוטם שוכן כבוד במרכזם. אם נעקוב אחר המילים הפותחות בצמד האותיות 'חר' נגלה שקידומת זו משמשת ככלל, לייצוג מאפיינים קיצוניים וחריגים של חדות, חום, רעש וכיו"ב. **החרב** ההורגת, **החרבה** שמשדלת שלא להשאיר דבר על מכוננו, **החריגה** החריגה, **החרדה** שמשמעותה פחד קיצוני, **ההחרמה** לצורך בידוד קיצוני, **חריצת** הדין, הרעש המקפיץ של **החריקה**, **החרישה** הפולחת את הקרקע ועוד. **חֲרוֹן אַף** מייצג **חריפות** ('חֲרָף' מזכיר **חרה אף**), התפרצות של חום גבוה במיוחד האמור לשרוף ולבער את הגורמים ל'חֲרוֹן אַף' "כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול ותחתיית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוקדי הרים".

כאשר צינור משמש להעברת מים רותחים, מהדוד אל הברז, ברור לנו שככל שהצינור ארוך יותר, כך המים מצטננים להם אגב זרימתם בצינור, והתוצאה היא מים פושרים יותר ויותר. כך בדומה, כאשר גוזרים בשמיים דינו של אדם, והצו לביצוע נמסר לשליחי בית הדין להוצאה לפועל, נמשל המסלול שעליהם לעבור במסגרת יציאתם לפעולה, למעבר דרך "מנהרות החוטם". כדי שיוכלו להוציא לפועל את גזר הדין, עליהם להגיע קודם אל הנחיריים. אחת משלש עשרה מידות הרחמים של הקב"ה היא 'אַרְךָ אַפִּים'. הקב"ה אינו מעוניין בפגיעה בפושע, אלא בשובו מדרכו הרעה. לכן הקב"ה כמו "מאריך" את אפו, ובכך כמו מאריך את דרכם של שלוחי ביה"ד (מעכבם למעשה). וכל זאת, כדי שאם יעשה אותו אדם תשובה, עוד בטרם הגיעו אליו השליחים, כי אז גזר הדין כבר לא יהיה רלבנטי, כי השליחים כבר לא יוכלו למצוא אותו, שהרי מהותו השתנתה, ואין זה עוד אותו אדם שנפסק דינו כאשם.

מסופר בגמרא שרבן גמליאל דיבנה כונה 'בעל החוטם'. כינוי זה בא ללמד גם על הרחמנות המופלגת שגילה באופן פרטי כלפי בני אדם, מעבר למתחייב מתפקידו. אנו רואים איפוא, שאף גדול או ארוך, המשמש כיום כסמל אנטישמי, מייצג למעשה תכונה חשובה של הקב"ה, ולכן יכולים אנו רק להתגאות בה. המילה 'אף' משמשת גם לצורך ריבוי, במשמעות של 'גם'. לכן הביטוי 'אַרְךָ אַפִּים' כמו רומז לריבוי מרובה, **אריכות**, 'אף' לריבוי, ו'**אַפִּים**' בלשון רבים. בכך כמו מובעת נכונות אלוהית להוסיף לחוטא מסלולים נוספים שכמו מספקים לחוטא עוד ועוד הזדמנויות לתשובה, מעין חזרה במנות, למי שאינם מצליחים לעבור את "המשוכה הגבוהה" בקפיצה אחת (התחשבות בגורמים מקילים שונים).

דבר חסידות

אם איבדת כסף, לא איבדת מאום – כסף בא וכסף הולך. אם איבדת את בריאותך, איבדת מחצית, שכן אינך אותו אדם שהיית קודם לכן. אך אם תאבד את התקווה, איבדת את הכל.

שבת שלום ומבורך

1000

אם ברצונך לקבל את הגיליון במייל או במסרון, אנא פנה אל hhanany@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.